

ББК 74. 202. 453 + 76.2

УДК 811.161.2:004.738.5:[004.774БЛОГ]

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ МОВЛЕННЕВОГО ПОРТРЕТА АВТОРА ІНТЕРНЕТ-ЩОДЕННИКА

У статті проаналізовано підходи до створення лінгвістичних портретів мовної особистості. Подано авторську схему портретування автора інтернет-щоденника (мережевого щоденника, блогу), проаналізовано специфіку його ідентичності у віртуальному просторі й особливості інтеракції мовних особистостей у межах блог-дискурсу.

Ключові слова: блог, інтернет-щоденник, лінгвоперсонологія, мовна особистість, мовленнєвий портрет.

Сучасна лінгвістика акцентує увагу на зв'язках мови та людини, а на перший план досліджень виноситься проблема мовної особистості – людини в її здатності до мовленнєвих вчинків. Г.Г. Інфантова справедливо зазначає, що "питання про дослідження мовної особистості – питання для лінгвістики далеко не нове... Але лише в наші дні можна з повним усвідомленням говорити про те, що підготовлена в своїй основі теоретична база для вивчення конкретних мовних особистостей..." [Инфантова 1999: 9]. "І якщо раніше вивчалася мова відомих письменників (переважно за їх художніми творами), то тепер все більше з'являється робіт, які містять спроби описати особливості мовної особистості звичайних рядових носіїв мови" [Куприна 1998: 6], що й зумовлює **актуальність** пропонованої розвідки. Сюди, зокрема, відносимо розвідки Є.Н. Басовської [Басовская 2003], М.О. Грачова та Т.В. Романової [Грачев, Романова 2006; 2008], С.Я. Єрмоленко [Єрмоленко 2010], О.А. Земської [Земская 1990], Л.В. Ігнаткіної [Игнаткина 1993], О.А. Козакової [Козакова 2004]; О.А. Левоненко [Левоненко 2004], І.В. Пономаренко [Пonomаренко 2007], Т.В. Соловйової [Соловьева 2009], Л.В. Струганець [Струганець 1996], О.М. Шахнаровича [Шахнарович 1985], Т.В. Шмельової [Шмелева 1997] та ін.

Мета розвідки – визначити ключові поняття мовленнєвого портрета автора Інтернет-щоденника (блогу, мережевого щоденника) – передбачає розв'язання таких **завдань**: розгляд і уточнення поняття "мовленнєвий портрет", його складників та способів опису; виявлення особливостей мовної особистості автора блогу.

У понятті "мовна особистість" бачаємо здатність і прагнення до вільного, свідомого й автоматичного здійснення мовленнєво-мисленнєвої та комунікативної діяльності, а також творчого самовираження та багаторазового перетворення в цій діяльності, які забезпечуються комплексом психофізичних властивостей індивіда та сукупністю світоглядних установок, ціннісних пріоритетів і поведінкових реакцій як результату впливу суспільного, соціального, територіального середовища та традицій виховання в національній культурі.

Із цим поняттям тісно пов'язане й поняття мовленнєвого портрета, "зв'язок простежується при виділенні індивідуального, колективного, національного мовленнєвих портретів, які відповідають типології мовної особистості, при співвіднесенні рівнів структури мовної особистості та моделі аналізу мовленнєвого портрета" [Гордеева 2011]. "Витоки мовленнєвого портретування можна знайти в мовних портретах персонажів, традиційних для літературознавств. Перенесення принципів літературного мовленнєвого портрета в лінгвістичну сферу породило безліч варіантів портретування мовної особистості" [Иванцова 2008: 36].

Російська дослідниця К.В. Иванцова, розробляючи проблеми формування методологічних основ лінгвістичної персонології та аналізуючи наявні в лінгвістиці описи мовленнєвих портретів, зазначає, що більшість із портретів "має соціолінгвістичну направленість. Центральне місце в них зазвичай займає полярний опис мовної системи інформанта, зустрічаються спостереження над мовленнєвою поведінкою; як правило, наводяться біографічні відомості про мовну особистість, іноді в портреті представлений зразок тексту. Характеристика індивідуальних особливостей у мові суб'єкта поєднується з виділенням рис, типових для тієї або іншої соціальної групи, причому акцент робиться саме на останніх. Цей вид портретування передбачає виявлення специфічних рис мовця на тлі соціолінгвістичних змінних" [Иванцова 2008: 36].

Звужений варіант такого портрета – "рівневий, який відображає тільки один із ярусів мовної системи індивіда" [Иванцова 2008: 37], увага в таких дослідженнях зосереджується на фонетичних, граматичних, орфографічних характеристиках мовлення індивіда. У якості ще одного різновиду мовленнєвого портрета К.В. Иванцова виділяє комунікативний портрет, у якому "в центр аналізу висуваються індивідуальні характеристики мовленнєвої поведінки" [Иванцова 2008]. Як приклади такого аналізу наведемо розвідки Є.Н. Басовської [Басовская 2003], І.В. Коноваленко [Коноваленко 2009], В.І. Шаховського [Шаховский 1998] тощо.

Пильної уваги заслуговує методика портретування, розроблена К.Ф. Седовим, у якій "встановлюється зв'язок між особливостями мовлення індивіда (в першу чергу риторичними компетенціями) та глибинними причинами, які визначають своєрідність цих особливостей. Такий тип портрета можна назвати генезисним. Тип мовленнєвої культури, склад форм мовлення, які освоєні мовною особистістю, набір мовленнєвих жанрів, стратегій і тактик мовленнєвої поведінки всередині жанру, володіння нормами літературної мови та випадки відхилень від цих норм, прояв професійних навичок, специфіка цитатного фонду співвідносяться дослідником

із характером стосунків у сім'ї (які обумовлюють ставлення особистості до себе, людей взагалі, родичів, колег, праці) в період формування мовної особистості, типом мовленнєвого середовища та субкультурою середовища, почасти – з психологічними рисами особистості (тип темпераменту, домінантність / недомінантність, мобільність / ригідність, екстраверсія / інтроверсія, домінування лівої або правої півкулі)" [Иванцова 2008: 38]. Окрім того, в лінгвістиці спостерігається й синтез означених підходів – поєднуються елементи різних варіантів мовленнєвого портретування. К.В. Иванцова для прикладу наводить психологічний портрет М.І. Цвєтаєвої, розроблений М.В. Ляпон [Ляпон 1995], який поєднує в собі риси комунікативного та генезисного портрета [Иванцова 2008: 39].

Погоджуємося з думкою К.В. Иванцовой, яка найпоширенішим типом мовленнєвого портрета називає фрагментарний, який "передбачає вибіркову характеристику найбільш яскравих особливостей мовлення досліджуваної мовної особистості" [Иванцова 2008: 38]. Обґрунтовуючи такий підхід, Т.М. Ніколаєва зазначає, що "багато мовних парадигм, починаючи від фонетичної та завершуючи словотвірною, виявляються цілком відповідними загальнонормативним параметрам і тому інтересу не становлять. Навпаки, важливо фіксувати яскраві діагностуючі плями" [Николаева 1991: 73]. На цих позиціях стоїть також і М.М. Гордєєва, яка зазначає, що "одним із найважливіших моментів у характеристиці мовленнєвого портрета є фіксація найбільш яскравих елементів" [Гордеева 2011]. К.В. Иванцова, аналізуючи тенденцію, додає, що "ця установка викликана, з одного боку, обмеженістю матеріалу, що не дає можливості показати мовну особистість у всьому різноманітті, з іншого – ймовірно, являється похідною від теорії Ю.М. Караулова думкою про слабку індивідуалізацію багатьох мовних ярусів" [Иванцова 2008: 38].

Поняття мовленнєвого портрета, за словами К.В. Иванцовой "може бути визначене як планомірний опис особливостей мовної особистості згідно поставлених дослідником завданнями. Мовленнєвий (мовний) портрет – результат такого опису" [Иванцова 2008: 39].

М.М. Гордєєва детально розглянула підходи лінгвістів до розуміння поняття "мовленнєвого портрета". В праці "Мовленнєвий портрет і способи його описання" російська дослідниця зазначає, що "на думку С.В. Леорди, "мовленнєвий портрет – це втілена в мовленні мовна особистість", а проблема мовленнєвого портрета є частковим напрямком дослідження мовної особистості. О.В. Осєтрова відзначає велику роль мовного портрета як складової образу мовця у формуванні цілісного образу особистості. Т.П. Тарасенко визначає поняття мовленнєвого портрета як "сукупність мовних і мовленнєвих характеристик комунікативної особистості або певного соціуму в окремо взятій період існування"... Г.Г. Матвєєва розуміє під мовленнєвим портретом "набір мовленнєвих уподобань мовця в конкретних обставинах для актуалізації певних намірів і стратегій впливу на слухача". Дослідниця зазначає, що за допомогою мовленнєвого портрета фіксується мовна поведінка, яка "автоматизується в разі типової повторюваної ситуації спілкування" [Гордеева 2011].

Дослідниця О.Г. Алюніна в статті "Поняття мовленнєвого портрета в сучасних лінгвістичних дослідженнях" зауважує, що "під цілісним мовленнєвим портретом мовної особистості розуміється ієрархічно організована структура, яка включає такі компоненти:

- соціопсихолінгвістичний портрет – соціальні, психологічні, біологічні особливості, особисті інтереси й захоплення;
- особливості мовленнєвого портрета на рівні його лексику: опис і аналіз всіх системно-мовних рівнів;
- особливості мовленнєвої культури – особливості комунікативної поведінки, урахування фактора адресата, своєрідність лексики" [Алюнина 2010: 109].

Для опису мовленнєвого портрета М.М. Гордєєва пропонує використовувати таку схему:

- 1) особливості мовних одиниць різних рівнів;
- 2) особливості мовленнєвої поведінки (етикетні формули, мовні кліше, прецедентні феномени, мовна гра);
- 3) лінгвокультурологічні особливості (відображення культури в мові);
- 4) рефлексія мовної особистості та метамовні мітки [Гордеева 2011].

Схема аналізу, запропонована О.Г. Алюніною, представляє мовну особистість як носія соціальних, психологічних, біологічних особливостей та торкається ціннісного поля, зокрема інтересів і захоплень, та мовленнєвої культури особистості, у той час як М.М. Гордєєва зосереджує увагу на відображенні світової та національної культур у мові, індивідуальних особливостей мовлення особи та її рефлексії над собою та своїм мовленням. Обидві схеми аналізу враховують вербально-семантичні особливості мовної особистості.

Спираючись на запропоновані О.Г. Алюніною та М.М. Гордєєвою схеми портретування мовленнєвої особистості та на трирівневу структуру мовленнєвої особистості Ю.М. Караулова [Караулов 1986: 238], пропонуємо таку схему опису мовленнєвого портрета автора Інтернет-щоденника:

- особливості мовленнєвого портрета на рівні його лексику: опис та аналіз всіх системно-мовних рівнів;
- відображення в мовленні знань про світ, сприйнятих через призму культурних, соціальних, психологічних, біологічних особливостей мовної особистості; рефлексія мовної особистості в мовленні та метамовні мітки;

– особливості мовленнєвої поведінки (етикетні формули, мовні кліше, прецедентні феномени, мовна гра), у яких знаходять відображення цілі, мотиви, установки та інтенції особистості.

Запропонована схема портретування передбачає аналіз втіленої в мовленні (тексті) мовної особистості на вербально-семантичному, лінгво-когнітивному та мотиваційному рівнях (за Ю.М. Карауловим).

Досліджуючи мовну особистість автора Інтернет-щоденника, не можна лишити поза увагою феномен множинності особистості в Мережі та специфіку комунікації та інтеракції в межах блогу: "Віртуальна особистість реалізує себе у віртуальному комунікативному середовищі. Проникаючи у віртуальну реальність, суб'єкт блог-дискурсу ідентифікує себе на основі розділення свого зовнішнього й внутрішнього Я, суб'єкт, ідентифікований у віртуальній реальності, являється відчуженою реперезентацією реального "Я". Входячи у віртуальний образ, суб'єкт змінює свою соціальну категоризацію (національно-культурні, стетевовікові та соціально-економічні характеристики), ідентифікуючись із симуляцією власної реальної особистості" [Гермашева 2011: 11].

Н.Г. Шаповалова додає: "електронні щоденники дають можливість не тільки "проживання" величезної кількості віртуальних самогубств, знайомств, романів, війн, примирень, викриттів, голосувань, але й оцінки того, що відбувається в режимі online як "ліричним героєм" журналу, який можна порівняти з циклом віршів чи оповідань, так і всіма, хто відвідав цю сторінку. Таким чином, автор посту отримує можливість побачити себе збоку. Коментарі незнайомих людей сприймаються як об'єктивна думка, хоча її передумови закладені автором тексту. Ситуацію програно, описано в найбільш вигідному для нього світлі. І нехай на ділі нічого не змінилося, він виніс із того, що сталося, найцінніше – коментар іншого, який задовольнить його бажання здивуватися своїм власними словам, полонити їх новизною та несподіванкою, а відповідно, і "новим" собою" [Шаповалова 2007: 387-388].

"Ідентифікація віртуальної мовної особистості в блогосфері пов'язана з системою цінностей мовної особистості суб'єкта блог-дискурсу, має характерні ознаки та відбувається за допомогою реалізації спеціальних комунікативних стратегій самопрезентації в блогосфері... Основна особливість віртуальної самопрезентації, яка визнається більшістю дослідників – це можливість майже повного управління враженням про себе. В процесі взаємовпливу віртуальної й реальної мовної особистості відбувається зміна особистісної ідентифікації й формується новий вид поліідентичної особистості" [Гермашева 2011: 12].

Цей феномен "обумовлює основну складність, на яку натрапляють представники гуманітарного блоку наук під час вивчення Інтернет-комунікації. Зокрема, лінгвістичний аналіз ускладнений тим, що інваріанта мовної особистості тут не існує. Матеріальна й віртуальна мовні особистості не взаємодіють по принципу додаткової дистрибуції, а взаємно обумовлюють одна одну. Причому, сконструйованій самоідентичності часом надається перевага, бо віртуальна сфера, у якій помислене отримує статус дійсного, вільна від маси обмежень, які існують як у матеріальному, так і в ідеальному світі. Зокрема – від обмеження визначеністю, на яку приречене не тільки все матеріально втілене, а й все ідеально досконале. У цьому частково полягає популярність сайтів www.livejournal.com, www.li.ru й подібних мережевих порталів, що становлять у сукупності блогосферу кіберпростору" [Шаповалова 2007: 387].

Абсолютне панування письмової (точніше друкованої) форми спілкування в Інтернеті призводить до того, що віртуальна мовна особистість редується до набору власних вербальних повідомлень, проявляється через тексти (матеріально виражені в гіпертекстові та креолізованому тексті), які створюються й інтерпретуються нею в процесі публічного монологічного й діалогічного мовлення у не обмеженій часом і простором віртуальній реальності. Продукований в таких умовах текст піддається впливові спонтанного усного мовлення, відображає мовні та мовленнєві неточності й помилки, містить велику кількість комп'ютерних та мережевих професіоналізмів. Такі тексти часто характеризуються прецедентністю та містять елементи мовної гри.

Отже, віртуальна мовна особистість автора Інтернет-щоденника представляє собою редувану до набору власних вербальних повідомлень мовну особистість, яка поєднує в собі мовну особистість, яка діє у віртуальному дискурсі від власної особи та характеристики квазіособистості, вигаданої й керованої реальною мовною особистістю. У межах блогу автор має можливість моделювання, корегування та перемоделювання своєї ідентичності. Для портретування мовної особистості блогера пропонуємо аналіз особливостей мовленнєвого портрета на рівні його лексики: опис та аналіз всіх системно-мовних рівнів; опис відображення в мовленні знань про світ, сприйнятих через призму культурних, соціальних, психологічних, біологічних особливостей мовної особистості; фіксацію та аналіз рефлексії мовної особистості в мовленні та метамовні мітки; дослідження особливостей мовленнєвої поведінки (етикетних формул, мовних кліше, прецедентних феноменів, мовної гри), у яких знаходять відображення цілі, мотиви, установки та інтенції блогера.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку вбачаємо в детальному портретуванні мовної особистості автора Інтернет-щоденника згідно із запропонованою схемою.

Література

Алюнина 2010: Алюнина, О.Г. Понятие речевого портрета в современных лингвистических исследованиях [Текст] / О. Г. Алюнина // Лингвистика и лингводидактика на рубеже веков : теоретические и

прикладные аспекты : Материалы региональной научно-методической Интернет-конференции, посвященной 10-летию факультета романо-германских языков (15 ноября 2009 г. – 31 января 2010 г.). – Ставрополь : Изд-во СГУ, 2010. – С. 106-109.

Басовская 2003: Басовская, Е.Н. Обращения, которые они выбирают (штрихи к речевому портрету молодого поколения) [Электронный ресурс] / Е. Н. Басовская // Московский лингвистический журнал. – 2003, – Том 7/2. – С. 41-52. – Режим доступа к изданию : http://mjl.rsu.ru/issues/_num_7-2-2003.pdf (30.08.11) – Загл. с экрана.

Гермашева 2011: Гермашева, Т.М. Языковая личность субъекта блог-дискурса : лингвокогнитивный аспект [Текст] : автореферат дис. ... кандидата филологических наук : 10.02.19 / Т.М. Гермашева. – Нальчик, 2011. – 21 с.

Гордеева 2011: Гордеева, М.Н. Речевой портрет и способы его описания [Электронный ресурс] / М. Н. Гордеева. – Режим доступа : <http://www.hqlib.ru/st.php?n=101> (23.06.11). – Загл. с экрана.

Грачев, Романова 2008: Грачев, М.А., Романова, Т.В. Язык молодежи. Лингвистический ландшафт Нижнего Новгорода [Текст] / М. А. Грачев, Т. В. Романова. – Нижний Новгород, 2008. – 255 с.

Єрмоленко 2010: Єрмоленко, С.Я. Формування української мовної особистості [Текст] / С. Я. Єрмоленко // Українознавство : Науковий громадсько-політичний культурно-мистецький релігійно-філософський педагогічний журнал. – 2010. – № 1 (34). – С. 120-123.

Земская 1990: Земская, Е.А. Речевой портрет ребенка (К вопросу о системности некодифицированных сфер устной речи) [Текст] / Е. А. Земская. // Язык : система и подсистемы. – М., 1990. – С. 241-260.

Иванцова 2008: Иванцова, Е.В. Проблемы формирования методологических основ лингвоперсонологии [Текст] / Е. В. Иванцова // Вестник ТГУ. – Филология. – 2008. – № 3 (4.) – С. 27-41.

Игнаткина 1993: Игнаткина, Л.В. Из речевых портретов русских городов (социолингвистический этюд) [Текст] / Л. В. Игнаткина // Живое слово в русской речи Прикамья : Межвуз. сб. науч. тр. – Пермь, 1993. – С.77-82.

Инфантова 1999: Инфантова, Г.Г. П.В. Чесноков как носитель элитарной речевой культуры [Текст] / Г. Г. Инфантова // Языковые единицы : логика и семантика, функции и прагматика. – Таганрог, 1999. – С. 9-17.

Казакова 2004: Казакова, О.А. Языковая личность диалектоносителя в жанровом аспекте [Текст] : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / О. А. Казакова. – Томск, 2004. – 241 с.

Караулов 1986: Караулов, Ю.Н. Русский язык и языковая личность [Текст] / Ю. Н. Караулов. – М., 1986. – 246 с.

Коноваленко 2009: Коноваленко, И.В. Элитарный / народный типы языковой личности в официально-деловой коммуникации [Текст] / И.В. Коноваленко // Вестник Челябинского государственного университета. – 2009. – № 39. – С. 97-101.

Куприна 1998: Куприна, С.В. Устная и письменная монологическая речь одного лица [Текст] : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / С. В. Куприна. – Саратов, 1998. – 19 с.

Левоненко 2004: Левоненко, О.А. Языковая личность в электронном гипертексте (На материале экспрессивного синтаксиса ведущих электронных жанров) [Текст] : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / О. А. Левоненко. – Таганрог, 2004. – 158 с.

Ляпон 1995: Ляпон, М.В. Языковая личность: поиск доминанты [Текст] / М. В. Ляпон // Язык – система. Язык – текст. Язык – способность. – М., 1995. – С. 260-276.

Николаева 1991: Николаева, Т.М. "Социолингвистический портрет" и методы его описания [Текст] / Т. М. Николаева. // Русский язык и современность. Проблемы и перспективы развития русистики. Доклады Всесоюзной научной конференции. – Часть 2. – М., 1991. – С. 73-75.

Пономаренко 2007: Пономаренко, И.В. Фрагменты коллективного речевого портрета современного студента (на материале синтаксиса) [Текст] : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / И. В. Пономаренко. – Таганрог, 2007. – 21 с.

Соловьева 2009: Соловьева, Т.В. Речевой портрет младшего школьника [Текст] : Текст лекций / Т. В. Соловьева. – Великий Новгород, 2009. – 39 с.

Струганец 1996: Струганец, Л.В. Культура української мови і мовна особистість учителя [Текст] : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Л. В. Струганец. – Тернопіль, 1996. – 226 с.

Шаповалова 2007: Шаповалова, Н.Г. Нет дыма без огня, или воздействие книги Э. Берджесса на стиль повествования "Дневника московского паДонка" пользователя LightSmoke [Текст] / Н. Г. Шаповалова // Русская литература в формировании современной языковой личности : Материалы конгресса. Санкт-Петербург, 24-27 октября 2007 г. : Современная языковая личность: проблемы и функционирование. Языковая личность в иноязычной среде: литературные традиции и новации / [Под ред. П. Е. Бухаркина, Н. О. Рогожиной, Е. Е. Юркова]. – В двух частях. – Ч. II. – СПб. : Издательский дом "МИРС", 2007. – С. 387-393.

Шахнарович 1985: Шахнарович, А.М. Семантика детской речи: психолингвистический анализ [Текст] : автореф. дис. ... докт. филол. наук / А. М. Шахнарович. – М., 1985. – 40 с.

Шаховский 1998: Шаховский, В.И. Языковая личность в эмоциональной коммуникативной ситуации [Текст] / В. И. Шаховский. // Филологические науки. – 1998. – № 2. – С. 59-65.

Шмелева 1997: Шмелева, Т.В. Заметки о речи новгородцев (В связи с проблемой лингвистического портретирования современного города) [Текст] / Т. В. Шмелева. // Городская разговорная речь и проблемы ее изучения : Межвуз. сб. науч. тр. / [отв. ред. Б. И. Осипов, М. П. Одинцова]. – Омск, 1997. – Вып. 1. – С. 30-36.

В статье проанализированы подходы к созданию лингвистических портретов языковой личности. Подано авторскую схему портретирования автора Интернет-дневника (сетевого дневника, блога), проанализирована специфика его идентичности в виртуальном пространстве и особенности интеракции языковых личностей в пределах блог-дискурса.

Ключевые слова: блог, Интернет-дневник, лингвоперсоналогия, языковая личность, речевой портрет.

The paper explores approaches to the creation of linguistic portraits of language personality. It gives author's scheme of blog's author linguistic portrait creating. This work analyzes the specifics of his identity in the virtual space and interaction features of language personalities within the blogging discourse.

Keywords: blog, online diary, linguopersonology, linguistic identity, speech portrait.

Надійшла до редакції 27 жовтня 2011 року.